خیلافەتی ئەمیری ئیمانداران
عومەری کوڕی خەتتاب رضي الله عنه
لە سالـّی ١٣بۆ ٢٣ك

نوسینی

عوسمان محمد خەمیس

پێداچونەوەی

م.خلیل أحمد

وەرگێڕان و لەسەر نوسینی

علی خان

========================

لە بڵاوکراوەکانی

ماڵپەڕی بەهەشت

www.ba8.org

www.be8.org

islam_kurd_ba8@yahoo.com

07701517378

عێراق - کوردستان - کەلار

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

کتێبی ژمارە ﴿٦١﴾ لە کتێبخانەی ماڵپەڕی بەهەشت

ڕێخۆشکار

خیلافەتی ئەبوبەکر ﷺ دوو ساڵ وسێ مانگ درێژەی کێشا، پاشان وەفاتی کرد و عومەری کوڕی خەتابی کرد بە جێنشینی خۆیی وخەڵکیش بەیعەتیان پێدا.

ئەبوبەکر، عومەری بە شیاوترین کەس دەزانی بۆ ئەو جێگایە، بۆیە ئەو کارەی پێ سپارد، ئینجا موسڵمانان بەیعەتیان پێدا و بوو بە خەلیفەی خەلیفەی پەیامبەری خوا ﷺ، ئەمەش بۆ ماوەی دە ساڵ بەردەوام بوو.

* خیلافەتی عومەری کوڕی خەتاب ﷺ بە جوانترین ساڵەکانی تەمەنی ئیسلام دادەنرێ، لە دوای ژیانی پەیامبەر ﷺ و ئەبوبەکر ﷺ.

* عومەر لە ڕۆژانی ئەو شەڕە قورسەی کە لەشامدا ڕویدا خیلافەتی گرتە دەست، ئەو کاتەی کە موسوڵمانان لە یەرموك بەرانبەر ئەو هێزە سامناکەی ڕۆم ڕاوەستابوون، موسوڵمانان لەو شەڕەدا سەرکەوتن، فەتحی هەریەك لە دیمەشق وحیمص وقینەسرین وئەجنادەین کرا، پاشان فەتحە مەزنەکەی (بيت المقدس)یشی بە دوادا هات.

* وای لێهات موسوڵمانان بە کەیفی خۆیان بێ هیچ مەترسیەك لە زەوی ڕۆمەکاندا دەسوڕانەوە، پاشان بەدوای ئەوە عەمری کوڕی عاص بەرەو میسر کەوتە ڕێ وفەتحی کرد، سەعدی کوڕی ئەبی وەقاصیش بەرەو ڕۆژهەڵات لە ناوچەکانی (هەرێمی فارس) ڕۆیشت، ئەوەبوو لەوێش سەرکەوتنیان بە دەست هێنا وفارسەکانی تووشی زەرەر و زیانێکی زۆر کرد.

* دوای ئەوە جەنگی(قادسیە)ی مەزن ڕویدا بە فەرماندەیی سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص، کە یەکێك بوو لە جەنگە هەرە گرنگەکان، پاشان خوراسان ڕزگارکرا، جا فتوحات لە سەردەمی عومەردا گەلێك زۆر بوو.

* هەروەها عومەر زۆر بە توندی چاودێری سەرجەم والیەکانی دەکرد لە ناوچە جیاجیاکاندا، پرسیاریانی لە خەڵك دەکرد، هەواڵیانی دەپرسی وە موحەممەدی کوڕی مەسلمەی کردبووە نوێنەری خۆی وهەواڵی والیەکانی بۆ دەهێنا.

* هەروەها یەکێکی تر لە سیاسەتەکانی ئەوەبوو بە شەو پاسەوانی دەکرد، (چاودێری دەکرد وخەڵکانی جێی گومانی ئاشکرا دەکرد)، دەگەڕا وزۆر بایەخی بە ئەمن و ئاسایشی مەدینە دەدا، هەرگیز ڕێگای بە هاوەڵە گەورەکان نەدەدا بڕۆنە دەرەوەی شاری مەدینە، چونکە بەردەوام لە کاروبارەکانیدا پرس و ڕاوێژی پێ دەکردن[1].

* هەروەها دادپەروەری بڵاوکردەوە، تا ئەوەبوو کاتێك نێردراوەکەی کیسرا بینی وا ئەمە ئەمیری ئیماندارانە و لە ژێر ئەم دارە خەوتووە، وتی: «حكمت فعدلت فأمنت فنمت»، (فەرمانڕەواییت کرد دادپەروەر بووی بۆیە وا بۆخۆت مورتاحی و لێی خەوتووی).

لە حوزەیفەی کوڕی یەمانەوە ئەڵێ: (لە لای عومەر دانیشبووین).

- وتی: کامتان فەرمودەیەکی پەیامبەری ﷺ لەبەرە لەسەر فیتنە.

[1] التاريخ الاسلامي (٢١/٣)، وما بعدها.

www.ba8.org

- حوزەیفە وتی: فیتنەی مرۆڤ لە خێزان وسامان ومناڵ ودراوسێکەیدایە، ئەمانەش نوێژ وصەدەقە و فەرمان بەچاکە و جڵەوگیری لە خراپە دەیانسڕێتەوە.

- وتی: نا مەبەستم ئەوە نییە، مەبەستم ئەو فیتنەیەیە کە شەپۆل ئەدا وەك شەپۆلی دەریا؟

- حوزەیفە وتی: خەمت نەبێ ئەی ئەمیری بڕواداران، لە نێوان تۆ وئەودا دەرگایەکی داخراو هەیە.

- عومەر وتی: ئەو دەرگایە دەشکێ یا دەکرێتەوە؟

- حوزەیفە وتی: نا، بەڵکو دەشکێ.

- عومەر وتی: دە کەوابوو هەتا هەتایە داناخرێتەوە؟!

- منیش [واتە حوزەیفە] وتم: بەڵێ.

بە حوزەیفەیان ووت: ئایا عومەر ئەو دەرگایەی ئەزانی؟ وتی: بەڵێ دەیزانی، هەروەك چۆن دەزانێ دوای ڕۆژ شەوە، چونکە ئەمن فەرموودەیەکم بۆ گێڕاوەتەوە هەڵەی تێدا نیە، جا ئێمە نەمان وێرا بپرسین کێ ئەو دەرگایەیە، ئەوەبوو وتمانە (مەسروق) پرسیاری لێ کرد، ئەو دەرگایە کێیە؟ وتی: عومەرە)[٢]

ئەو دەرگایەش خودی عومەرە، شکاندنی دەرگاکەش بریتیە لە کوشتنی عومەر ئەو کاتەی ئەبو لوئلوئەی مەجوسی کوشتی، خوا لە ڕەحمەتی خۆی بە دوری خا.

* * *

(٢) (متفق عليه): (صحيح البخاري)كتاب الفتن، باب الفتنة التي تموج كموج البحر، ح(٧٠٩٦)، (صحيح مسلم) كتاب الايمان، باب رفع الأمانة والايمان من بعض القلوب..، ح(١٤٤/٢٣١).

www.ba8.org

باسی یەكەم

ئەمیری ئیمانداران عومەری كوڕی خەتتاب رضي الله عنه

لە چەند دێڕێكدا

*** نەسەبی:**

ناوی عومەری كومەڕی خەتتابی كوڕی نوفەیلی كوڕی عەبدولعوززای كوڕی ریاحی كوڕی عەبدوڵڵای كوڕی قورگی كوڕی ڕەزاحی كوڕی عەدی كوڕی كەعبی كوڕی لوئەی كوڕی غالبی كوڕی فەهر[٣]، فەهریش قوڕەیشە.

*** خێزانەكانی :**

١.زەینەبی كچی مەظعون.

٢.ملیكەی كچی جەروەل.

٣.ئوم حەكیمی كچی حارس.

٤.عاتیكەی كچی زەید.

٥.ئوم كەلسومی كچی عەلی كوڕی ئەبو تالب.

٦.جەمیلەی كچی عاصم.

٧.قەریبەی كچی ئەبو ئومەییە.

*** منداڵەكانی:**

كوڕەكان: زەیدی گەورە - زەیدی بچوك ـ عاصم ـ عەبدوڵڵا ـ عەبدولڕەحمانی گەورە- عەبدولڕەحمانی ناوەڕاست - عەبدولڕەحمانی بچوك ـ عوبەیدوڵڵا ـ عیاض.

كچەكان: حەفصە - ڕوقەییە - زەینەب - فاتیمە.

*** مسوڵمان بوونی:**

عەبدوڵڵای كوڕی مەسعود رضي الله عنه دەڵێ: (لەو كاتەوەی عومەر موسوڵمان بووە ئێمە سەربەرزین [٤] عومەر لە ساڵی شەشەمی پەیامبەرایەتیدا دوای چل پیاو و بیست و یەك ژن بوو بە موسوڵمان.

*** پەیوەستی بە پەیامبەرەوە ﷺ:**

لە ئیبن عەباسەوە رضي الله عنه دەڵێت: (دوای ئەوەی عومەر خرایە سەر جێگاكە[٥] خەڵك دەوریان لێدا ودوعایای خێریان دەكرد، منیش لەوێ بووم وهێشتا وەفاتی نەكردبوو، هیچ سەرنجی بە ئەندازەی ئەو پیاوە ڕانەكێشام كە دەستی خستە سەر شانم، بینیم عەلی یە، دوعای خێری بۆ عومەر كرد و وتی: (بەڕاستی جگە لە تۆ نەبێ هیچ كەسێك نیە پێم خۆش بێت بە كردەوەكانیەوە بگەمە لیقای خوای گەورە، جا سوێند بەخوا، ئەمن ئومێدم هەیە خوا بتخات لەگەڵ

[٣] (معرفة الصحابة) لأبي نُعيم (١/١٩٠).

[٤] (صحيح البخاري)كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حديث (٣٦٨٤)، كتاب مناقب الأنصار باب اسلام عمر(٣٨٦٣).

[٥] دوای ئەوەی ئەبو لوئلوئەی مەجوسی لێیدا.

www.ba8.org

دوو هاوڕێكەتدا، چونكە من زۆر جار گوێم لەپەيامبەری خوا ﷺ دەبوو ئەيفەرموو: (من و ئەبوبەكرو عومەر ڕۆيشتين، من و ئەبوبەكر وعومەر چووينە ژورەوە، من وئەبوبەكر وعومەر دەرچووين[٦]. ئەوە عەلی كوڕی ئەبو تالبە.

*** فەزڵەكانی :**

١. لە ئەبی هورەيرەوە ﷺ ئەڵێ: پەيامبەری خوا ﷺ فەرمووی: (بێگومان لە ئوممەتەكانی پێش ئێوەدا خەڵكانێك هەبوون (مُحَدَّث)[٧] بوون، جا ئەگەر يەكێك لە ئوممەتی مندا هەبێت ئەوە عومەرە)[٨].

٢. لە ئەبی هورەيرەوە ﷺ دەڵێ: لە خزمەتی پەيامبەری خوا بووين ﷺ فەرمووی: (كاتێك خەوتبووم، بەهەشتم پيشاندرا، بينيم ئافرەتێك لە تەنيشت كۆشكێكدا دەست نوێژ دەگرێت، وتم: ئەو كۆشكە هی كێيە؟ وتيان: هی عومەرە. كە بيرم لە غيرەتی عومەر كردەوە پشتم هەڵكرد، عومەر دەستی كرد بە گريان و فەرمووی: غيرە لە تۆ دەكەم ئەی پەيامبەری خوا ﷺ؟!)[٩].

٣. لە ئەنەسی كوڕی ماليكەوە ﷺ دەڵێ: پەيامبەری خوا ﷺ لەگەڵ ئەبوبەكر و عومەر و عوسماندا، سەركەوتە سەر كێوی ئوحود، كێوەكە هاتە لەرزين، پەيامبەری خوا ﷺ فەرمووی: (ڕاوەستە، جێگيربە ئەی ئوحود، تەنها پەيامبەرێك وصديقێك و دوو شەهيدت لەسەرە)[١٠].

٤. لە سەعدی كوڕی ئەبی وەقاصەوە ﷺ دەڵێ: پێغەمەری خوا ﷺ بە عومەری فەرمووی: (ئەی كوڕی خەتاب واز بێنە، سوێند بەوەی نەفسی منی بە دەستە! هەرگيز شەيتان ناگا پێت و ڕێگا (الفج)يەكت[١١]، گرتبێ ئيللا ڕێگايەكی تر دەگرێتە بەر)[١٢].

*** عومەری ئيلهام پێدراو:**

عومەر ئەڵێ: (ووتەم لە سێ شوێندا دەقاو دەق بووە لەگەڵ ووتەی پەروەردگارمدا:

١. وتم: ئەی پەيامبەری خوا ﷺ خۆزگە (مەقامی ئيبراهيم)ت بكردايە بە شوێنی نوێژ (مصلی)، ئەوەبوو ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە: [وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبۡرَٰهِـۧمَ مُصَلًّىۖ][١٣] [البقرة:١٢٥].

٢. هەروەها ئايەتی حيجابيش، وتم: (ئەی پەيامبەری خوا ﷺ! چاك و خراپ سەر دەكات بە ماڵەكەتدا، خۆزگە فەرمانت بە خێزانەكانت بكردايە بە حيجاب كردن، ئەوەبوو ئايەتی حيجاب هاتە خوارەوە.

---

[٦] (متفق عليه): (صحيح البخاري)كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حديث (٣٦٨٥).(صحيح مسلم)كتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حديث (٢٣٨٩).

[٧] مُحَدَّثون واتە مُلهمون: ئەوانەی ئيلهاميان پێدراوە و هەق خراوەتە سەر زمانيان... (وەرگێر).

[٨] (صحيح البخاري) كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حديث (٣٦٨٩). ولمسلم نحوه من حديث عائشة (٢٣٩٨).

[٩] (متفق عليه): (صحيح البخاري) كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حديث (٣٦٨٠). (صحيح مسلم) فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حديث (٢٣٩٤ ـ ٢٣٩٥).

[١٠] (متفق عليه): (صحيح البخاري) كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حديث (٣٦٩٧). (صحيح مسلم) فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حديث (٢٣٩٤).

[١١] الفج: ڕێگايەكی فراوانە لە نێوان دوو شاخدا. لسان العرب (٣٣٨/٢).

[١٢] (متفق عليه): (صحيح البخاري) كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حديث (٣٦٨٣). (صحيح مسلم) فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حديث (٢٣٩٦).

[١٣] واتە: (وشوێنی ئيبراهيم -مقام ابراهيم- بكەنە جێگای نوێژ).

www.ba8.org

٣. هەروەها خێزانەکانی پەیامبەرﷺ لای پەیامبەرﷺ کۆبوونەوە وهەریەکەیان دەیویست خێزانەکانی تری تەڵاق بدات، منیش پێم ووتن: دڵنیا بن ئەگەر ئێوە تەڵاق بدات ئەوا پەروەردگاری لە ئێوە باشتری پێ دەدات، ئەوەبوو ئەم ئایەتە هاتە خوارەو[١٤]: ﴿عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا..﴾[١٥].

*** شەهید بوونی عومەر رضي الله عنه:**

ئەمیری ئیمانداران عومەری کوڕی خەتاب بە دەست ئەبو لوئلوئەی مەجوسی کوژرا، کاتێك نوێژی بەیانی دەکرد، زەفەری پێ برد و بە شمشێرێکی ژەهراوی دوو جار لێیدا.

کاتێك عومەر بکوژەکەی خۆی ناسیەوە، فەرمووی: (سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە بکوژەکەم کەسێك نییە تەنها سوژدەیەکیشی هەبێ، پێی ڕوبەروم بووەستێتەوە لەلای خوا -سبحانه-)[١٦].

* * *

(١٤) (متفق عليه): (صحيح البخاري)كتاب الصلاة، باب ما جاء في القبلة، حديث (٤٠٢). (صحيح مسلم) مختصرا، كتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حديث (٢٣٩٩).

(١٥) واتە: (دڵنیا بن ئەگەر ئێوە تەڵاق بدات ئەوا پەروەردگاری لە ئێوە باشتری پێ دەدات).

(١٦) (مصنف ابن أبي شيبة) (٣٧٠٧٤) كتاب المغازي، باب ما جاء في خلافة عمر بن الخطاب.

www.ba8.org

باسی دووەم

گرنگترين ڕووداوەكانی سەردەمی عومەری كوڕی خەتتاب ﷺ:

*** ڕوداوی ((قادسية))ی موحەڕەمی ١٤ ك:**

عومەر بڕياری دا خۆی هێرش بكاتە سەر عێراق، ئەوەبوو لە جێی خۆی عەلی كوڕی ئەبو تالبی دانا بەسەر مەدينەوە، بەڵام عەبدولڕەحمانی كوڕی عەوف پێی ووت: (ئە من دەترسم ئەگەر بشكێی موسوڵمانان لە هەموو سەر زەوی دا لاواز بن، جا وا بەباش ئەزانم كەسێكی تر بنێری و خۆت بگەڕێیتەوە بۆ مەدينە).

ئەوەبوو عومەر وباقی هاوەڵەكانيش بۆچونەكەيان پەسەند كرد، بەڵام عومەر وتی: ئەی كێ بە باش دەزانی ڕەوانەی كەين؟ وتی: شێر لە چنگ و هەڵمەتيا، سەعدی كوڕی ئەبی وەقاص، ئەويش ڕازی بوو، پاشان سەعد بە چوار هەزار سەرباز وە گوتوشيانە: شەش هەزار سەربازەوە بەرەو عێراق كەوتە ڕێ.

لەم سوپايەدا نزيكەی سێ سەد وچەند هاوەڵێكی تێدا بوو، حەفتايان لە ئەهلی بەدر بوون، لەگەڵ زياتر لە حەوت سەد منداڵ لە منداڵانی سەحابە. فارسەكانيش لەسەر ڕۆستەم ڕێككەوتن و بە هەشتا هەزار سەربازەوە كەوتە ڕێ، هەندێك ئەڵێن زياتريش، لەگەڵ سی وسێ فيلدا.

سەعد (ڕيبعی كوڕی عامر)ی وەكو نێردراو نارد بۆلای ڕۆستەم، چووە لای ڕۆستەم، دەبينێ ژورەكەيان بە قاڵی و ڕاخەری زێڕين و سەرين و پشتی ئاوريشمين ڕازاندۆتەوە، لەگەڵ هەڵواسينی دوڕ و گەوهەر، وخشڵی زۆر بەنرخدا لەگەڵ زۆر شتی تری گرانبەهادا، تاجەكەشی لەسەر نا بوو، لە سەر ڕەختێكی زێڕين دانيشتبوو، ئەوەبوو ڕيبعی بە جلوبەرگە شڕەكەيی و شمشێرێك و قەڵغانێك و كورتە ماينێكدا خۆی كردە ژورەوە، دانەبەزی تا ماينەكەی بردە سەر قاڵيەكە، پاشان دابەزی و هەر لەو ژورەدا بەستيەوە، ئينجا هاتە پێشەوە و هێشتا شمشێر وقەڵغان و كڵاوەكەی سەری هەر پێوە بوون و لە خۆی نەكردبووەوە.

وتيان: شمشێرەكەت دابنێ؟

ئەويش وتی: ئە من لە خۆمەوە نەهاتووم، ئێوە بانگهێشتی منتان كردووە، جا ئەگەر لێدەگەڕێن ئاوهانە ئەوە چاكە ! وەگەرنا دەگەڕێمەوە؟ !

ڕۆستەم وتی: لێی گەڕێن ! ئەميش ڕمەكەی دەكردە سەرينەكان و زۆربەی دڕاند ! وتيان پێی: چی ئێوەی هێناوە بۆ ئێرە؟ !

وتی: ((الله بعثنا لنخرج من شاء من عبادة العباد إلى عبادة الله، ومن ضيق الدنيا إلى سعتها، ومن جور الأديان إلى عدل الإسلام))، خوا ڕەوانەی كردووين بۆ ئەوەی بەندەكان لە بەندايەتی كردنی بەندەكان دەربێنين بۆ بەندايەتی كردنی خوای بەندەكان وە لە تەسكی دونيا بۆ فراوانيەكەی وە لە زوڵمی دينەكان بۆ دادپەروەری ئيسلام. ئێمەی بە دينەكەی خۆی ڕەوانە كردووە بۆ خەڵكی بۆ ئەوەی بانگيان كەين، جا هەركەس قبوڵی كرد ئێمەش لێی وەردەگرين و وازی لێدێنين، گەرنا لە گەڵيدا دەجەنگين تا دەگەينە ئەوەی خوا بەڵێنی پيداوين. ئەوانيش وتيان: بەڵێنەكەی خوا چيە؟

وتی: بەهەشتە بۆ ئەوەی لەسەر جەنگی نەياران دەكوژرێ ! و سەركەوتنە بۆ ئەوەی دەمێنێ.

ڕۆستەم وتی: من گوێم لە قسەی ئێوە بوو؟ جا دەتوانن جارێ ئەمە دوابخەن، تا ئێمە تەماشایەك دەکەین و بزانین چی بکەین و ئێوەش هەروەها؟!

وتی: باشە ! چەند ڕۆژتان پێ خۆشە؟ ! ڕۆژێك یا دوو ڕۆژ؟

ڕۆستەم وتی: نا، بەڵکو تا ئەوکاتەی پرس و ڕاوێژ بە خاوەن ڕەئی و گەورە ودەم سپیەکانی خۆمان ئەکەین!

ئەویش وتی: پەیامبەری خوا ﷺ بۆی داناوین لەکاتی بەیەك گەیشتنمان لەگەڵ دوژمندا لە سێ ڕۆژ زیاتر چاوەڕێ نەکەین. جا بزانە بۆخۆت و بۆ ئەوانیش بڕیاری چی دەدەیت، دوای ئەو مەوعیدە یەکێك لەو سیانە هەڵبژێرە؟!

ڕۆستەم وتی: ئەتو گەورەیانی؟

وتی: نەخێر! بەڵام موسوڵمانان وەکو یەك جەستە وان! بچوکیان پارێزەر و ڕزگارکەری گەورەیانە.

دوای ئەوە ڕۆستەم، سەرۆك و کاربەدەستانی لای خۆی کۆکردەوە و وتی: ئایا قەت پیاو لەمە جوامێرتر وقسە ڕاستترتان بینیوە؟! ئەوانیش وتیان: پەنا بەخوا کە مەیلت بۆلای شتی وا بڕوا و واز لە دینی خۆت بێنی بۆ ئەو سەگە، ئەتۆ تەماشای جل وبەرگەکانیت نەکرد؟!

ئەویش وتی: خوا بتانکوژێ ! تەماشای جل و بەرگ مەکەن، بەڵکو تەماشای بۆچون و قسە وهەڵس وکەوت بکەن، عەرەب هەر ئاوهان بایەخ بە جل و بەرگ و خواردن نادەن، بەڵام ڕەسەن و ڕەچەڵەك دەپارێزن و ڕێزی لێدەگرن.

ئیبن کەسیر: دەڵێ: (ڕوداوی قادسیە ڕوداوێکی مەزن بوو، هەرگیز شتی وا لە عێراقدا ڕوی نەداوە، کاتێك هەردوولا بەیەك گەیشتن سەعد تووشی نەخۆشی دەردە دەلاقە بوبوو، دومەڵێش لەلاشەی بەدەرکەوت، بۆیە نەیدەتوانی سواری بکات، تەنها لە کۆشکێکدا لەسەر سنگ لەسەر ڕاخەرێك ڕاکشابوو تەماشای سوپاکەی دەکردو ڕێکی دەخستن و پێشەوایەتی جەنگەکەی دابووە دەست خالدی کوڕی عورفوتە (عُرفُطة)[١٧].

شەڕ دەستی پێکرد، فەرماندەکان دەستیانکرد بە هاندانی سەربازەکان لە بۆ شەڕ، هەردوولا زۆر بەتوندی گیرانە یەك و شەڕو پێکادانێکی زۆر توند ڕویدا، کۆمەڵێك لە پاڵەوانانی جەنگەکە دەستی باشیان وەشان لەوانە: عەمری کوڕی مەعدی کەریب، قەعقاعی کوڕی عەمر، جەریری کوڕی عەبدوڵلای بەجەلی، خالدی کوڕی عورفوتە، زورارى کوڕی خەتاب و تولەیحەی ئەسەدی، شەڕەکە سێ شەو وسێ ڕۆژ درێژەی کێشا، موسوڵمانەکان فیلەکان وئەوانەشی بەسەریانەوە بوون هەموویان تەفروتونا کردن، هەروەها بایەکی توند هەڵیکرد، خێمەی فارسەکانی لەبن دەرهێنا، ئەوەبوو موسوڵمانان سەرکەوتن، ڕۆستەم کەوتە خۆی و ویستی ڕابکات، بەڵام موسوڵمانان پێی گەیشتن و کوشتیان[١٨].

*** جەنگی ئەجنادەین (١٥ ك):**

یەکێکە لە جەنگە یەکلایی کەرەوەکان لەگەڵ ڕۆمدا. عەمری کوری عاص بە سوپاکەیەوە بەرەو ئەجنادەین کەوتە ڕێ و سوپای ڕۆمەکانیش بە سەرکردایەتی ئەرتبۆن دەرچوون.

---

[١٧] (البداية والنهاية) (٤٤/٧) أحداث سنة ١٤ هـ.

[١٨] (تاريخ الطبري) أحداث سنة ١٤ هـ. و (البداية والنهاية) أحداث سنة ١٤ هـ.

www.ba8.org

عەمر هەر لە ئەجنادەین مایەوە لە هیچ لایەکەوە توانای نەدەشکا بەسەر(ئەرتبۆن)دا، هەواڵی نێردراوەکانیشی دڵئارامی نەدەکرد، بۆیە بڕیاریدا خۆی بڕوات، ئەوەبوو ڕۆیشتە ژوورەوە بۆ لای ئەرتەبوون و خۆی وا پیشاندا کە نێردراوی عەمری کوڕی عاصە، تاکو تەماشایەکی حاڵ و باری ئەرتبوون بکا، عەمر قسەی خۆی کرد و گوێی لە قسەی ئەویش گرت، پاشان ئەوەی مەبەستی بوو دەستی کەوت و هاتە دەرەوە، بەڵام ئەرتبۆن کەوتە گومانەوە لێی و بانگی یەکێك لە پاسەوانەکانی کردو چپەیەکی بۆ کرد، عەمری کوڕی عاص وای زانی ئاشکرابووە و فەرماندەکا بە کوشتنی، بۆیە بە ئەرتبۆنی ووت:

ئەی ئەمیر! من گوێم لە تۆ بوو و تۆش گوێت لە من بوو، جا من یەکێکم لەو دە کەسەی کە عومەری کوڕی خەتاب ناردوونی تا چاومان بە کاروبارەکانی عەمری کوری عاصەوە بێ، جا پێم خۆشە بیانهێنم و گوێت لێ بگرن و گوێیان لێبگری، ئەرتبۆنیش وتی: باشە، بڕۆ بیانهێنە، دووبارە بانگێکی پاسەوانەکەی کردەوە و چپەیەکی بۆ کرد، ئەوەبوو عەمر بە بێوەی ڕزگاری بوو، بەڵام ئەرتبۆن دوای زانی عەمری کوڕی کوڕی عاص بووە، بۆیە وتی: ئەم پیاوە فێڵی لێکردم وسوێند بە خوا ئەمە فێڵبازترین و بلیمەت ترین عەرەبە.

پاشان شەڕ لە ناوچەی ئەجنادەین دەستی پێکرد و خوای گەورە سەرکەوتنی بۆ موسوڵمانان نوسی، ئەرتبۆنیش چوو بۆ (ئیلیاء) و لەوێندەرێ خۆی قایم کرد، (ئیلیاء)یش بە (بیت المقدس) ئەڵێن[١٩].

*** فەتح کردنی بیت المقدس (١٦ ك):**

ئەبو عوبەیدە بە سوپای ئیسلامەوە کەوتە ڕێ و گەمارۆی(بیت المقدس)ی دا، ئەوەندە زۆری بۆ هێنان تا ئەوەبوو ڕازی بوون بە ئاشتەوایی بەو مەرجەی ئەمیری ئیماندارانرضي الله عنه خۆی تەشریف ببات بۆ لایان[٢٠].

عومەر تەشریفی گەیشتە شام، ئەبو عوبەیدە و ئەمیرەکانی تر، وەك خالیدی کوڕی وەلید و یەزیدی کوڕی ئەبو سوفیان چوونە پێشوازیەوە، ئەبو عوبەیدە دابەزی، عومەریش دابەزی، ئەبو عوبەیدە ویستی دەستی عومەر ماچ بکات، عومەریش ویستی پێیەکانی ئەو ماچ بکات، ئەبو عوبەیدە وازی هێنا، عومەریش وازی هێنا و کشایەوە.

پاشان کەوتنەڕێ، ئەوەبوو گاورەکان دەست بەرداری (بیت المقدس) بوون، مەرجی ئەوەشی لەگەڵدا کردن کە ئەبێت لە ماوەی سێ ڕۆژدا ڕۆم نەمێنێ و چۆڵی بکەن، پاشان عومەر ڕۆیشتە (بیت المقدس)ـەوە، لەو دەرگایەوە ڕۆیشتە ژوورەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە شەوی ئیسرا و میعراج دا لێوەی ڕۆیشتە ژوورەوە، ئەڵێن: کاتێك ڕۆشتۆتە ژوورەوە تەلبیەی کردووە و دوو ڕکات نوێژی (تحیە المسجد)ی لە میحرابەکەی پێغەمبەرداود کردووە. هەروەها تێیدا نوێژی بەیانی بە موسوڵمانان کردووە، لە ڕکاتی یەکەمدا سورەتی (ص)ی خوێندووە و خۆیی و موسڵمانانیش سوجدەیان تیا بردووە، لە ڕکاتی دووەمیشدا سورەتی (بنی إسرائیل)[٢١]ی خوێندووە، دوای ئەوە هات بۆلای بەرد (الصخرە) کە و داوای لە کەعبی ئەحبار کرد شوێنەکەی پیشان بدا، کەعب وتی: مزگەوتەکە بخەرە پشتەوە، ئەویش پێی وت: وەك جولەکەت کرد (چاوت لە جولەکە بڕی)، ئەوەبوو مزگەوتەکەی خستە پێشەوەی (بیت المقدس)ـەوە -کە ئەمڕۆ عومەریی پێ ئەڵێن- پاشان بە عەبا و کەواکەی دەستیکرد بە لابردنی خۆڵی سەر صەخرەکە و موسوڵمانانیش یارمەتیاندا و ئەرکی گواستنەوەی باقیەکەشی سپاردە خەڵکی ئوردن.

---

[١٩] (البدایة والنهایة) أحداث سنة ١٥ هـ وقعة أجنادین.

[٢٠] (البدایة والنهایة) (٤٤/٧).

[٢١] واتە: سورەتی ئیسرا.

www.ba8.org

جا ڕۆمەکان ئەو صەخرەیەیان کردبووە زبڵدان چونکە قیبلەی جولەکەکان بووە، بە ڕادەیەك ئافرەتانیان پارچە پەڕۆی بێنوێژیان لە نێو سەرئاوی ماڵەکانەوە دەنارد بۆ ئەوەی فڕێ بدرێتە نێو صەخرەکەوە وەکو پاداشتێك بۆ ئەو کارەی جولەکە بە زبڵدان (القمامە)ـەکەیان کرد، ئێرەش ئەو شوێنەیە وا جولەکە لە خاچدراوەکەیان تێیدا لە خاچدا لە جیاتی عیسا علیه السلام، جا لەبەر ئەوە دەهاتن و زبڵیان دەکردە سەر گۆڕەکەی، بەو هۆیەوە ئەم شوێنە ناونرا: (القمامة)، تەنانەت دوایی ئەم ناوە بڕایە سەر ئەو کەنیسەیەی کە خاچپەرستان لەوێندەر دروستیان کرد[٢٢]

*** فەتح کردنی ((تستر وسوس)) وبە دیل گرتنی هورمزان ساڵی ١٧ ك:**

هۆکاری شەڕەکە (یەزگورد) بوو کە هانی فارسەکانی دەدا لە دژی عەرەب، هەتا وای لێهات فارسەکان ئەو پەیمانانەیانە شکاند کە لەگەڵ موسوڵمانەکان بەستبوویان لە دوای شەڕی (قادسیە)و شەرە بچوکەکانی تر، بڕیاریاندا لەگەڵ موسوڵمانەکاندا بجەنگن، کاتێك ئەم هەواڵە گەیشتە عومەری کوڕی خەتاب، فەرمانیدا بە سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص سوپایەك بنێرێت بۆ ئەهواز لە بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی هورموزان، سەعدیش نوعمانی کوڕی موقەرینی هەڵبژارد، جا کاتێك نوعمان گەیشتە ڕامەهورمز، هورمزان لێی دەرپەڕی و لەگەڵیا جەنگا، ئەوەبوو هورموزان شکاو بەرەو(تستر) ڕایکرد و هەڵهات، موسوڵمانان بەدووی کەوتن هەتا لەوێندەر گەمارۆیاندا، شەڕ گەرم بوو و کوشتاری هەردوولاش زۆربوو، موسوڵمانان بە بەڕائیان ووت -جا دوعا گیرابوو-[٢٣] : ئەی بەڕاء ! سوێند لەسەر پەروەردگارت بخۆ، کە بیاندۆڕێنێت وسەرمان بخات بەسەریانا، ئەویش وتی: خوایەگیان سەرمانخە بەسەریاناو منیش شەهیدبکە.

ئەوەبوو بەڕاء لەو ڕۆژەدا زیاتر لە سەد کەسی کوشت و پاشان خوای گەورە هورموزان و سوپاکەی سەرشۆڕ کرد، بەڕادەیەك لە شارەکەی خۆشیاندا جێگەیان نەبوویەوە، جا یەکێك لە فارسەکان داوای ئەمانی لە ئەبو موسای ئەشعەری کرد و ئەویش ئەمانیدا، ئەوەبوو شوێنێکی بە موسوڵمانان پیشاندا کە ڕێگای چوونە ژورەوەی ئاو بوو بۆ ناو شارەکە، فەرماندەکان هانی خەڵکیاندا بۆ ئەو شوێنە، ئەوەبوو کۆمەڵێك پیاوی ئازا و جوامێر وەڵامیان دایەوە و لەگەڵ ئاوەکەدا ڕۆیشتنە ژورەوە، ئەمەش هێشتا شەوە، دوایی هاتن و دەرگاوانەکانیان کوشت و دەرگاکەیان کردەوە، موسوڵمانەکان دەستیان کرد بە الله أکبر و ڕۆیشتنە ژوورەوە، کاتەکە نزیك نوێژی بەیانی بوویەوە، موسڵمانانیش سەرقاڵی شەڕکردن بوون هەتا خۆر هەڵهات و هێشتا نوێژی بەیانیان نەکردبوو.

ئەنەس ئەڵێ: لە فەتحی (تستر)دا بەشداریم کرد لە کاتی نوێژی بەیانی بوو، بە هۆی گەرمی شەڕەکەوە خەڵك نەیانتوانی نوێژەکانیان بکەن، کەس نوێژی نەکرد هەتا خۆر هەڵهات، دوایی لەگەڵ ئەبو موسادا کردمان، ئەنەس ئەڵێ: (ئەگەر دونیا و ئەوەشی تێیدایە پێم بدرێ بە قەدەر ئەو نوێژە دڵخۆشم ناکا)[٢٤].

هورموزان ڕایکرد بەرەو ناو (قەڵاکە)، کۆمەڵێ پیاوی پاڵەوان دوای کەوتن، ئەویش دەستیکرد بە تیر هاویشتن، تا ئەوەبوو بەڕاء و مەجزەئەی کوڕی سەور تیریان بەر کەوت و کوشتیان، هورموزان پێی ووتن: ئە من سەد تیرم پێیە، هەر کامێکتان بێتە پێشەوە لێی دەدەم، ئەگەر من سەد پیاوتان لێ بکوژم ئیتر سودی دیل گرتنم چی بێت،

[٢٢] (البداية والنهاية) أحداث سنة ١٦ هـ فتح بيت المقدس.

[٢٣] بە هۆی فەرموودەکەی ئەنەسەوە زانراوە کە دوعای گیرایە کە ئەڵێ: (پەیامبەری خوا فەرمووی: چەندین قژ گڤ گڤینی تۆزاوی لە نێو دوو جل و بەرگی شڕ، کە گوێی پێ نادرێ و حیسابی بۆ ناکرێ، ئەگەر سوێند لەسەر خوای گەورە بخوات بۆی جێ بەجێ دەکا (أخرجه الترمذي (٣٨٥٤) وقال: (حسن).

[٢٤] رواه البخاري معلقا، كتاب الخوف، باب الصلاة عند مناهضة الحصون، قبيل الحديث(٩٤٥).

www.ba8.org

وتیان: باشە چیت ئەوێ؟ وتی: ئەمانم بدەنێ، تا دەستم دەخەمە نێو دەستتان و دەمبەن بۆ لای عومەری کوڕی خەتاب، ئەو هەر بڕیارێکیدا باشە، ئەوانیش ڕازی بوون. کاتێك ڕۆشتن بۆ مەدینە، چوون بۆ ماڵ عومەر لە ماڵ نەبوو، پێیانیان ووت: لە مزگەوتدایە، کاتێك چوون بۆ مزگەوت بینیان لە گۆشەیەکی مزگەوتەکەدا بۆ خۆی نووستووە.

هورموزان وتی: عومەر کوا؟ ئەوانیش ئاماژەیان بۆ کرد و دەنگیان نزمکردەوە نەوەك بە خەبەر بێتەوە.

هورموزان وتی: ئەدی کوا دەرگاوان؟ کوا پاسەوان؟!

ئەوانیش وتیان: ئەم نە پەردەی هەیە و نە پاسەوان. ئەوەبوو عومەر بەهۆی دەنگیانەوە بە خەبەر هات و دانیشت. وتیان: ئەمە هورمزانە.

ئەویش وتی: چ بەڵگەیەك و چ پاساوێك دێنیتەوە بۆ ئەو پەیمان شکاندنە یەك لە دوای یەکانەت؟ هورموزان وتی: ئەترسم پێش ئەوەی وەڵامت بدەمەوە بمکوژی.

وتی: نا لەوە مەترسە.

هورموزان داوای ئاوی کرد بیخواتەوە، ئاویان بۆ هێنا، ئەویش بە دەستە لەرزە وەریگرت، وتی: دەترسم لە کاتێکا ئاو دەخۆمەوە بمکوژی، عومەر وتی: ترست نەبێ تا ئاوەکەت ئەخۆیتەوە. کە وای ووت پەرداخەکەی هەوادا و نەیخواردەوە. عومەر وتی: ئاوی بۆ بێنن، تینوێتی و کوشتنی لەسەر کۆمەکەنەوە. ئەویش وتی ئاو ناخۆمەوە. عومەر وتی: دەتکوژم. هورموزان وتی: تۆ منت ئەمین کرد لە کوشتن هەتا ئاوەکە دەخۆمەوە کەچی هێشتا ئاوەکەم نەخواردۆتەوە. ئەنەسی کوڕی مالك وتی: ڕاست دەکات ئەی ئەمیری ئیمانداران.

عومەر وتی: بە بەڵابی ئەی ئەنەس! ئە من ئەمانی کەسێك دەدەم کە بەڕاو و مەجزەئەی کوشتبێ؟! پاشان ڕوویکردە هورموزان و پێی ووت: هەڵمت خەڵەتاند، دە بەخوا من فریو ناخۆم مەگەر موسوڵمان بیت، ئەوەبوو ڕاستەوخۆ هورموزان موسوڵمان بوو. کە پێیان ووت: پێشتر بۆ موسوڵمان نەبووی؟! وتی: ترسام بڵێن: لە ترسی شمشێردا موسوڵمان بووە[٢٥].

*** ساڵی خۆڵە مێشەکە** «عام الرمادة» **ساڵی ١٨ ك:**

ئەم ساڵە ناونرا بە ساڵی خۆڵە مێشەکە، چونکە بەهۆی کەمی باران بارینەوە زەوی ڕەش هەڵگەڕا، تاوای لێهات وەك خۆڵە مێشی لێهات، ئەمەش بۆ ماوەی نۆ مانگ هەر بەردەوام بوو، ئەوەبوو ئیمامی عومەر نوسراوێکی نووسی بۆ ئەبو موسا لە بەصرە و عەمری کوڕی عاص، ئەیووت: (هاوار و فریاد بۆ ئوممەتی موحوممەد).

خەڵك هەموو دەرچوون بۆ نوێژە بارانە، عومەر عەباسی مامی پێغەمبەری لەگەڵ خۆی هێنا، بۆ ئەوەی ئەو نوێژە بارانە بە خەڵکی بکا، عەباس هەستا و وتارێکی بەکورتی خوێند و نوێژیکرد و پاشان کەوتە سەر ئەژنۆکانیا ووتی: «اللهم إياك نعبد و إياك نستعين، اللهم اغفرلنا وارحمنا وارض عنا»، واتە: (خوایە گیان تەنها و تەنها تۆ دەپەرستین و جگە لە تۆ ناپەرستین، تەنها و تەنها داوای کۆمەك و مەدەد لە تۆ دەکەین جگە لە تۆ داوا لە کەسی تر

---

[٢٥] (تاريخ الطبري) أحداث سنة ١٧هـ، وانظر (تاريخ الاسلام) للذهبي، أحداث سنة ٢٠ هـ، غزوة تستر.

www.ba8.org

ناکەین، خوایەگیان لێمان خۆشبە و بەزەییت پێماندا بێتەوە و لێمان ڕازی بە (پاشان ڕۆیشت، کە گەڕانەوە نە گەیشتنە ماڵ (چۆڕەی ئاویان دەهات)[٢٦].

لە ئەنەسی کوڕی مالکەوە ئەڵێ: کاتێك تووشی بێ بارانی ببوایەن، عومەری کوڕی خەتاب دەیووت: ئەی خوایە ئێمە بە پێغەمبەرەکەت لێت دەپاڕاینەوە بارانت بۆ دەباراندین، وا ئێستا بە مامی پێغەمبەرەکەت لێت دەپاڕێینەوە[٢٧]، بارانمان بۆ ببارێنە، ئەڵێ: ئیتر باران دەباری[٢٨].

*** جەنگی نەهاوەند ٢١ ك:**

موسوڵمانان سی هەزارن و نوعمانی کوڕی موقەرین سەرکردەیانە، بەڵام فارسەکان خۆیان قایم کردووە و دەرناچن لە بۆ جەنگ. تولەیحەی ئەسەدی وتی: من وا بە باش ئەزانم کە کۆمەلا سەرباز بنێرین چاوبڕنە چاویان و داوای ڕووبەڕوو بوونەوەیان لێ بکەن و تووڕەیانکەن، کە ئەوان هاتنە دەر و پەلاماریاندا با ئەمان زوو ڕابکەن و بەرەو لای ئێمە بێن، کە بە دوای ئەماندا هاتن و گەیشتنە ئێمە خۆمانیش هەر هەموومان ڕائەکەین، ئیتر ئەو کاتە دڵنیا ئەبن کە دۆڕاوین، ئیتر لە پڕێکدا ئەوەندەی پێ ناچێ هەر هەموویان دێنە دەر، دوای ئەوەی کە لە حەشارگەکانیان بە تەواوەتی هاتنە دەر بۆیان دەگەڕێینەوە و بە شمشێرەوە دەکەوینە ناویان، تا بزانین خوای گەورە چی ئەکات.

خەڵك بۆچونەکەیان بە باش زانی، ئەوەبوو نوعمان، قەعقاعی کوڕی عەمری کرد بەئەمیری هێرشبەران و فەرمانی پێکردن کە بڕۆن بۆ شارەکە و دەوریان بدەن و هەر کە هاتنە دەر لە دەستیان ڕابکەن و هەڵبێن. قەعقاعیش چوو ئەوەی کرد، ئەوەبوو لە حەشارگەکانیان هاتنە دەرەوە، ئیتر قەعقاع و ئەوەشی لەگەڵیدا بوو ڕایانکرد و کشانەوە، فارسەکان ئەمەیان قۆستەوە و کەوتنە دوایان، ئیتر ئەوەی تولەیحە گومانی بردبوو هاتە دی، وتیان: خۆیەتی خۆیەتی، ئیتر هەر هەموویان دەرچوون یەك جەنگاوەر لە شاردا نەمایەوە، تەنیا دەرگاوانەکان نەبێ، تا گەیشتنە لای سوپاکە، نوعمانیش لە ئامادە باشیدایە، ئەمەش لەبەرە بەیانی ڕۆژی هەینیە.

خەڵك ویستیان بچن بە گژیاندا و شەڕ دەست پێبکا، بەڵام نوعمان نەیهێشت و فەرمانی کرد شەڕنەکەن هەتا خۆر ئاوا دەبێ، دەرونەکان هێور دبنەوە، ئەو کات سەرکەوتن لەلایەن خواوە دادەبەزێت هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺدەیکرد، بەڵام هەر پێداگیریان کرد بەشکو ڕازی بێ و هێرشیان بکەنە سەر، نوعمان قایل نەبوو -جا پیاوێکی زۆر خۆڕاگر و چەسپاو بوو-، هەر کە خۆر ئاوابوو نوێژی بە موسوڵمانان کرد و پاشان سواری ئەسپەکەی بوو- کە ڕەنگێکی سوری مەیلەو ڕەشی هەبوو- بە لای هەر ئالایەکدا تێدەپەڕی دەوەستا و هانی دەدا کە خۆڕاگر و چەسپاو بێ، هەروەها ئەو دەڕواتە پێشەوە تەکبیرێك دەکا هەموو ئامادەباش دەبن بۆ هێرش، تەکبیرێکی تر دەکاتەوە ئەبێ هەموو بە تەواوەتی ئامادەبن، کە تەکبیری سێیەمی کرد ئەوکات لەگەڵیا هێرش دەست پێدەکات، پاشان گەڕایەوە شوێنەکەی خۆی. فارسەکانیش لە ئامادە باشییەکی تەواودا بوون و ڕیزیان بەستبوو بە شێوەیەکی زۆر سامناك کە

---

[٢٦] (البداية والنهاية) أحداث سنة ١٨هـ.

[٢٧] ئەم جۆرە تەوەسولە مەشروعە وهیچی تێدا نییە ئەوەی کە جائیزنییە ئەوەتا هاوار بکەیت بە ئامادە نەبوویەکی بێ توانا، ئاخر هەندێك لە سۆفیەکان ئەمە دەکەنە بەڵگە کەوا جائیزە هاوار بکرێتە پیاوچاکان، ئێمەش ئەڵێین: ئەگەر مەبەستان ئەوەیە: جائیزە هاوار بە پیاوچاکێکی مردو بکرێت، ئەوا ئەڵێین: ئەی بۆ هاواری نەکردە باشترین پیاوچاك کە پەیامبەری خوایەﷺ، ئەگەریش مەبەستان گۆڕی پیاوچاکە و هاواری لا بکەی، دیسانەوە ئەڵێین: باشترین و پیرۆزترین گۆڕ گۆڕی پەیامبەری خوایەﷺ، ئەی بۆ عومەر نەڕۆیشت بۆلای ئەو گۆڕە پیرۆزە؟! کە زۆریش لێوەی دوور نەبووە و لە پاڵ دەستی بووە! بەڵکو ڕۆیشت بۆلای پیاوچاکیکی زیندو کە عەباسی مامی پەیامبەرەﷺ، خۆ ئەگەر وتیان: نا مەبەستمان پیاوچاکێکی زیندووە، ئەوا ئێمەش هەر وامان ووتوە و پێچەوانەی ئەوەمان نەگووتووە. (وەرگێڕ).

[٢٨] رواه البخاري، كتاب الاستسقاء، باب سؤال الامام الاستسقاء، حديث (١٠١٠).

www.ba8.org

هەرگیز وەکو ئەوەیان نەدیبوو، زۆربەیان وەکو زنجیر ڕۆیشتبوونە نێـو یەکـەوە، دڕکـی ئاسـنینیان لـە دوای خۆیانـەوە دانابوو بۆ ئەوەی نەتوانن بگەڕێنەوە یا ڕا بکەن.

پاشان نوعمانی کوڕی موقەرین الله أکبری یەکەمی کرد و ئاڵاکەی لەراندەوە خەڵك هـەمو ئامـادە بـاش بـوون، جارێکی تر الله أکبری کرد و ئاڵاکەی لەراندەوە خەڵکیش جارێکی تر ئامادە باش بوونەوە پاشان تـەکبیری سـێیەمی کرد و هێرشی کرد و موسڵمانانیش لەگەڵیا هێرشیان برد، ئاڵاکەی نوعمان دەلەریەوە وەکو لەرینەوەی (العُقـاب)[٢٩] لەسەر نێچیرەکەی، تا گەیشتنە یەك و شەڕ دەستی پێکرد، شەڕێك کە هەرگیز لەو شەڕانەی پێیشووتر شتی وا ڕووی نەداوە، ڕوداوی وەك ئەمە نەبیستراوە. پاشان خوای تەعالا سەرکەوتنی بۆ موسڵمانان نووسی.

* وەفاتکردنی خالدی کوڕی وەلید ﷺ ٢١ ك:

خالد لەسەر جێگەی مردن بوو، ئەیووت: (دە بەخوا بەشداری ئەوەندە و ئەوەنـدە جـەنگم کـردوە لـە پێـشەنگی سوپاوە بووم، بستێك نییە لە جەستەمدا مەگەر شوێنی شیرێك یان ڕمێـك یـان تیرێکـی پێوەیـە، کەچـی ئـا ئـەوەتا دەبینن وەکو وشتر چۆن دەمرێ لوتم بشکێ لەسەر جێگاکەم دەمرم، دەك چاوی ترسنۆکان قەت نەخەوێ).

هەروەها ئەڵێ: (شەوێك کە تێیدا بڕۆمە لای بوکێك یان مژدەی منداڵێکم پێبدرێت، پێم خۆشتر نییە لەوەی کە لەشەوێکی پڕ سەرما و سۆڵەدا لەگەڵ موهاجیریندا بەیانیان لە نێو دوژمن پێ بکەمەوە)[٣٠].

* * *

=====================

ماڵپەڕی بەهەشت

www.ba8.org

لە دوعای خێر بێ بەشمان مەکەن

---

[٢٩] (العُقاب): داڵاش: مەلێکی گۆشت خۆری بەناوبانگە.

[٣٠] (البداية والنهاية) ذكر من مات سنة ٢١ هـ.

www.ba8.org